

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК IV

Рівне – 2016

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. IV / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2016. – 99 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 6 квітня 2016 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА Естетична унікальність малої прози Юрія Косача.....	5
ГІЛЬ ЛЮДМИЛА «Позичений чоловік» Євгена Гуцала у контексті української химерної прози	10
ЗАРУБА ОКСАНА Феномен матрициду в українській літературі «розстріляного відродження»	14
КИРИЛЬЧУК ЮЛІЯ Досвід війни у контексті етнічного наративу (на прикладі роману А. Кузнєцова «Бабин Яр»).....	18
КРУПКА ЛЮБОМИР Радянське минуле в Сергія Жадана: ностальгія чи розрив.....	25
КУЗЬ ІНЕСА Психіатрична лікарня як простір випробування (на основі роману «На протилежному боці від добра» Василя Рубана)	30
ЛЯСКОВЕЦЬ ЮЛІЯ Література в осяганні травми: голодомор і культурна пам'ять.....	35
МАКСИМЧУК ІВАННА Руйнація особистості як результат негативного впливу соціуму (на прикладі роману «Причепа» Івана Нечуя-Левицького та «Люборацькі» Анатолія Свидницького).....	40
МИКИТЮК НАТАЛІЯ Митець і влада в тоталітарному суспільстві (за романом-тетралогією Докії Гуменної «Діти Чумацького Шляху»)....	44
НЕЧИПОРУК КАТЕРИНА Екзистенція вибору в інтелектуальному романі «Недуга» (1928) Євгена Плужника	48
ОРЛОВСЬКА ОРИСЯ Містично-детективна ніша у моделях сучасної української прози	52
ПАХНЮК КАТЕРИНА «Предание о Гаркуше» в системі читацьких інтересів XVIII – початку XIX століття.....	59

РЯБУШИЦЬ НАТАЛІЯ Часопросторовий вимір прози Миколи Гоголя.....	66
САЙКО ОЛЕНА Художній конфлікт особистості і суспільства у романі Сергія Жадана «Депеш мод».....	71
САХНЕВИЧ ТЕТЯНА Жіноча історія гріхопадіння (за повістю Оксани Забужко «Казка про калинову соплку»).....	76
СОБЧУК ЛЕСЯ Микола Хвильовий як літературний персонаж роману Уласа Самчука «Темнота».....	82
ЧУБИК ВІТА Моделювання жіночих персонажів у прозі Марії Матіос (на прикладі повістей «Солодка Даруся» та «Москалиця»).....	91
ЯРОШ ТЕТЯНА Звукові імпресії у «Valse mélancolique» Ольги Кобилянської	95

Інеса Кузь (Пославська)

Науковий керівник – канд. філол. наук Тхорук Р.Л.

ПСИХІАТРИЧНА ЛІКАРНЯ ЯК ПРОСТІР ВИПРОБУВАННЯ (НА ОСНОВІ РОМАНУ «НА ПРОТИЛЕЖНОМУ БОЦІ ВІД ДОБРА» ВАСИЛЯ РУБАНА)

У статті описано радянську психіатричну будівлю, представлену у романі Василя Рубана. Розмежовано групи пацієнтів залежно від їх психологічного стану. Визначено причини поміщення героїв у тюрму, особливості зображення божевільня пацієнтів, а також проведено лексичний аналіз твору.

Ключові слова: *дискурс божевільня, психіатрична лікарня, тюрма, роман, злочинці, інакомислячі.*

This article describes the Soviet psychiatric building. Separated groups of patients based on their psychological state. The reasons placing heroes in jail, the peculiarities of the image of madness characters and lexical analysis performed work are defined in the article.

Key words: *discourse of madness, psychiatric hospital, prison (jail), criminals, dissidents.*

Кінець ХХ ст. в історії України відзначається тиском радянського тоталітарного режиму, який намагався всілякими способами «придушити», «зламати» свідомість громадянина. У художній літературі цей аспект відображається по-іншому. Необхідно розрізняти реальне соціополітичне життя тоталітаризму та його відтворення у літературі через розширення художніх просторів, тем, колізій та пропозицію нових дискурсів, зокрема й психлікарні.

Одним із способів зламу особисті – поміщення у спеціальні ізольовані приміщення, так звані психіатричні лікарні спеціального типу. Розуміння божевільня комуністичним режимом було специфічним, якщо ти йшов проти влади, тебе визнавали психічно неврівноваженим та поміщали у божевільні. Для розкриття теми ми обрали роман Василя Рубана «На протилежному боці від добра». Досліджень про психіатричну лікарню як простір випробування немає, тому ми використовували праці Тараса Пастуха «Київська школа поетів та її оточення» [4], Володимира Моренця «Слово, що випало з мовчання філософів» [3], Оксани Пахльовської «Українські шістдесятники: філософія бунту» [5]. Окрім того опиралися на дослідження О. Йоскевича «На шляху до «божевільного» наративу (безумство в російській прозі першої половини ХІХ ст.)» [1], Мішеля Фуко «Історія безумства в класичну епоху» [9], а також роман «На протилежному боці від добра» Василя Рубана [8].

Мета статті – окреслити образ спецпсихотюрми, що стала притулком для душевнохворих, на основі твору Василя Рубана, а також згрупувати персонажів відповідно до тематичного задуму.

Актуальність теми полягає у розробці нового бачення психіатричної лікарні, не як місця, де лікують, а як місця тортур та випробувань.

Головний герой роману Василя Рубана «На протилежному боці від добра» побував у восьми тюрмах, що знищили його як морально, так і фізично.

Автор порівнює тогочасні тюрми з минулими і наголошує на жорстокості теперішньої влади: «При царях тюрми чомусь будували з великими вікнами, бо до революції тюремники не здогадувались, що крім волі, у злочинців треба забирати ще й сонце. Тому комуністам довелося подекуди закладати вікна цеглою» [6, 5]. Простежується іронічна манера авторської розповіді і змісту тексту в описі фасаду Дніпропетровської спецтюрми: «З одного боку, на стіні прибитий фанерний щит із зображенням Леніна, який на тлі червоних прапорів говорить свої промови божевільним у дворику, що був навпроти ганочка. З другого боку – транспарант дещо стилізовано зображував робітника в робочій блузі і фартусі з одухотвореним комуністичною ідеєю лицем, який крутив штурвал корабля, і напис: «Наша цель – коммунизм». Отже, я стояв на палубі цього корабля, і ми з Леніним дивились на дворик, де гуляли божевільні, передихаючи від морської хвороби, яка на них нападала від гойдання корабля на хвилях ленінських ідей» [6, 5]. Таким чином Василь Рубан ніби поширює образ божевільні на всю територію СРСР. Пригадуються вірші Василя Стуса зі збірки «Веселий цвинтар», у яких також простежується абсурд дій влади. Зокрема, назва збірки «Веселий цвинтар» дешифрується, як навколишня дійсність, що нагадує поету кладовище, а веселим воно є не лише тому, що не всім там хочеться просто мовчки лежати, але ще й тому, що все там відбувається проти законів нормального існування. Поет часто вдається до засобів гротескно-сатиричного викриття «ідеального совкового світу» - поезії «Отак живу: як мавпа серед мавп», «Даждь нам, Боже, днесь!», «Йдуть три циганки розцяцьковані», «У Мар'їнці стоять кукурудзи», «Ось вам сонце...» [7] та інші. Поет зазначає, що система породжує «примітивного індивіда з невибагливими потребами, і бути собою, і тим самим уже вирізнитися із натовпу – найтяжчий злочин.

Синонімічний ряд означення закладу, що офіційно називається «психіатрична лікарня спеціального типу»: «дурка», «спецпсихотюрма» [6, 24], «божевільня», «чистилище», «пекло» [6, 66], «колодязь страждань» [6, 93], «дурдом» [6, 96], «тюрмобожевільня» [6, 116], «будинок страждань» [6, 151]. Раніше, зокрема у французькій літературі для позначення психіатричної лікарні використовували такий синонімічний ряд: «корабель дурнів», «божевільня» [6]. В даному тексті додаються нові синоніми. Найчастіше автор використовує перифрази у сюжетах, що зображують знущання над людьми. Оповідач ніби виконує роль гіда у цьому «світі пекла». Він спостерігає та проходить всі муки та знущання разом із пацієнтами.

Письменник відстежує причини запровадження до психіатричного закладу. Спосіб характерології такий: короткий опис біографії, діагноз, портрет.

За діагнозом у спецзакладі виділяли такі групи пацієнтів:

- 1) злочинці (вбивці, дрібні злочинці, гвалтівники);
- 2) інакомислячі (їх ще називали політичними або бандерівцями);
- 3) гомосексуалісти (педераста);
- 4) шизофреніки.

До першої групи належали злочинці та вбивці, які потрапляли до божевільні, щоб уникнути «покарання», тюрми. Бували випадки, коли сам пацієнт видавав себе за божевільного, щоб уникнути зони. До прикладу, Андрій Заболотний «за спробу обладнати скриню на кораблі (він працював електриком) йому дали п'ять років» [6, 106]. Коли ж до кінця строку залишалось два роки, він «почав гнати на дурку, думаючи, що його катують і скоріше відпустять» [6, 107]. Хитро спланував свої дії, зекам казав, що «скоро буде в Новій Зеландії», а коли повели до лікаря «заявив, що він агент іноземної розвідки» [6, 107]. Через ці вигадки ним зацікавилось КДБ, що, не зволікаючи, помістило Заболотного у Ленінградську, а згодом Дніпропетровську спеціальну психіатричну лікарню.

Божевільня стає «прихистком», пише у своєму творі Василь Рубан, не лише для злочинців та бандитів, а й для вбивць. Потрапити сюди міг не тільки українець, росіянин, а й азербайджанець чи представник іншої національності. Це свідчить про те, що для влади не важливо, якої ти національності, потрібно сповідувати ту ідеологію та принципи, які призначені владою. Так, наприклад, азербайджанець Равіль «відсидів п'ять років», щоб уникнути покарання за вчинений злочин, а саме за те, що «вбив об телеграфний стовп сусідське немовля, накурившись гашишу» [6, 91]. Хоча батьки його були «якимись начальниками в Азербайджані» і могли виписати його раніше, та цього не зробили, щоб остаточно уникнути загрози з боку влади.

До другої групи належали інакомислячі, що й склали переважну більшість пацієнтів. Це люди, які були «ворогами народу», або ж пропагували антирадянську ідею. До них було особливе ставлення та спеціальне лікування, що закінчувалося, як правило, фатальними наслідками.

Зокрема Миколу Плахотнюка, який був лікарем за фахом, посадили за причетність до видання «Українського вісника». Перебування у «дурці» для нього стало випробуванням, яке не кожен зможе пройти. Також і сам Василь Рубан належав до так званих «політичних» винуватців, причиною стало написання «Програми Української національної комуністичної партії». Історії хвороб політичних нікому не показувались, вони були завжди зачинені у сейфі.

До третьої групи належали гомосексуалісти, або ж «педераста». В. Рубан подає чимало варіантів зневажливих іменувань, що виражають ставлення до цих людей; змальовує ще один варіант тоталітарного насилля над людським у людині – тілесно-сексуальний. Педерастами в зонах

вважають пасивних, позбавлених будь-яких громадянських прав людей. Вони «роблять найбруднішу роботу, сплять (якщо це в слідчій камері) біля унітаза, їдять теж біля параші з огорнутого посуду зламаною ложкою» [6, 22]. Інколи їх ще називають «петухами», зовнішньо вони можуть бути і могутньої статури, але щось у них «зламане», «безвольне», весь час терплять мовчки і покірливо. Над ними знущаються і навіть гвалтують в туалетах: «приходять митись санітари з усіх дванадцяти відділень /.../задовольняють санітарові хіть, тим способом, яким забাগнеться всемогутньому санітарові» [6, 22]. Василь Рубан зазначає, що є «неписаний зонівський закон» [6, 22], який забороняє згвалтування. Але бар'єр людської особистості руйнує цей закон, намагаючись знайти виправдання своїм діям. Є спеціальна схема, за якою вибирають «педераста». Спочатку інстинктивним чуттям вибирають жертву слабовільну і навіть схильну до цього фізіологічно, далі намагаються обіграти в карти чи обдурити, наступним етапом є «затюкати, притоптати, побити і вже потім згвалтувати» [6, 22]. В тюрмі «найважче переносити сексуальний голод» [6, 10], тому зеки знайшли своєрідну альтернативу. Таким чином вони поповнюють баланс відсутності жінок у товаристві зеків. Проблема близькості чоловіка з жінкою Василь Рубан порушує ще на початку роману. Головний герой твору одразу відчуває сексуальний голод, який не дає йому спокою. Він переймається тим, що для дружини він більше не буде привабливим. Відштовхує її, намагаючись переконати себе, що йому більше не потрібна близькість.

До четвертої групи належали душевнохворі люди. Дивним є те, що про них автор взагалі не згадує, або ж тільки інколи натякає. Розповідей та описів божевільних людей нема. Це може свідчити про те, що Василь Рубан хотів показати псевдопсихіатричну лікарню, яка спеціалізувалася не на душевнохворих пацієнтах, а на людях, що потребують покарання. Таким чином божевілля зіставляється із тюрмою.

Автор по-різному називає осіб, які перебувають у божевільні. Використовує такий синонімічний ряд: «зек», «божевільний», «хворий» [6]. Це свідчить про те, що заклад можна порівняти як з тюрмою, так і з лікарнею.

Тож психіатрична лікарня у романі Василя Рубана «На протилежному боці від добра» постає перед читачами як місце, де люди «виживають», перебувають на межі між життям та смертю. Де кожен день – випробування та тортури не тільки фізично, а й морально. Хворі ізольовані від навколишнього світу. Всі пацієнти мають свою історію запровадження у «псевдолікарню», навіть є ті, які добровільно пішли на цей крок.

Джерела:

1. Иоскевич О.А. На пути к «безумному» нарративу (безумие в русской прозе первой половины XIX в.): монография / О. Иоскевич. – Гродно: ГрГУ, 2009. – 161с.
2. Літературознавча енциклопедія : У 2-х т. / Авт.-упор. Ю. Ковалів. – К. : Академія, 2007. – Т. I. – 608 с.

3. Моренець В. Слово, що випало з мовчання філософів / В. Моренець // Слово і час. – 1997. – № 4. – С. 27.
4. Пастух Т. Київська школа поетів та її оточення : (модерні стильові течії української поезії 1960-90-х років) : монографія / Т. Пастух. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. – 700 с.
5. Пахльовська О. Українські шістдесятники : філософія бунту / О. Пахльовська // Сучасність. – 2000. – № 4. – С. 65 – 84.
6. Степанов О. Психологічна енциклопедія / О. Степанов. – К. : Академвидав, 2006. – 424 с.
7. Стус В. Вибране : Поезії / В. Стус ; упоряд. А. Лазаренко. — Донецьк : Донбас, 1998. — 203 с.
8. Рубан В. На протилежному боці від добра / В. Рубан. – К. : Український письменник, 2000. – 191 с.
9. Фуко М. История безумия в классическую эпоху / М. Фуко. – СПб. : Антей, 1998. – 624 с.